

enim satis est fuisse demonstratum, rationes humanas homini theologo non solum utiles, sed etiam necessarias esse. Homo quippe rationem omnem tollens, theologus ex auctoritate omnia statuens, esse certe nullo modo potest. Quo etiam magis vituperanda est rei maxime necessariae tam noxia reprehensio. Vna est enim philosophia in rebus humanis, de cuius utilitate ecclesiae scriptores eodem omnes ore consentiunt, quanquam a Lutheranis ipsa contemnitur, & fallacia quaedam atque ostentatio esse dicitur. Qui autem hoc dicunt, aut nihil contra naturae rationem existimant se dicere, aut censent se gigantum more bellare cum diis, id est, naturae repugnare. Si nihil existimant dissonum rationi se docere, quid cum illis disseras, qui rationem naturalem homini theologo eripere, non intelligunt rationi esse contrarium? Sin adversari quidem rationi putant, errant in eo turpiter, quod homini rationali errorem rationi adversum suadere se posse credunt. Abeant igitur, & quoniam cum hominibus homines nec ratiocinari nec philosophari volunt, ei qui sit ex pecudum genere (sunt enim quidam homines non re, sed nomine) se suamque theologiam insinuent.

Caput quintum.

Porro ut ad illud, quod de ecclesiasticorum auctorum consensu diximus, revertamur. Clemens Alexandrinus 1. Strom. lib. & a nobis stat, & multas etiam causas affert, cur Philosophia sit theologo necessaria. Vnam ad philosophos edocendos. Simili enim edocemur simile. Sicut ergo Apostolus (1) Hebraeis Hebraeus factus est, atque adeo omnia omnibus, ut omnes lucrifaceret, ita theologiae professor fiat necesse est philosophus philosophis, ut hos convenientius faciliusque lucretur. Exhibenda enim cuique sunt, quae ei conveniunt, & quae sunt familiaria, ut per propria ad fidem veniat veritatis. Atque hanc etiam causam 5. lib. Strom. resumit. Alteram affert ad

(1) 1. Corinth. 8.

refellendos sophistas. Nam quo pacto fallaces philosophorum argutias refutare possumus, nisi arguendi, & refellendi artem persequamur? Tertiam, quod varia ac multiplex preceptoris doctrina, & delectat, & admirationem adfert, atque adeo auditores captat. Quod varie item multiformi argumento suadet, id firmiter haeret animis discipulorum. Apostolus quoque docere se ait (2) in omni sapientia, ut exhibeat omnem hominem perfectum in Christo. *In omni*, inquit, *sapientia*, hoc est, divina, & humana, ut cuiusvis generis homines afficeret perficeretque in Christo. *Asistit (3) praeterea Regina a dextris Christi circumdata varietate*. Ad haec quomodo ferri ac filicis concussione ignis, sic hominum doctissimorum conflictu, & disputatione veritas elicitur. Quam ob causam Peripateticorum morem de omnibus rebus in utramque partem disserendi Cicero sibi dicit placuisse. Disputationes autem inter homines humanae disciplinae imperitos solent esse ineptissimae. Quod si inutilis est sapienti philosophia, quorsum Deus Salomoni philosophiam indidisset? (4) Dedit autem illi Deus horum, quae sunt, scientiam veram, ut sciret dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, divisiones temporum, stellarum dispositiones, naturas animalium, vim ventorum, differentias virgultorum. Si igitur Dominus harum rerum scientiam docet, est vero Deus, qui utilia docet, ut Esaias ait, certe illa non potest esse theologo noxia, sed erit potius accommodata. Et si haec scientia vera est, ut dicit Salomon, quid dicet Lutherus, qui speculativas omnes disciplinas errores esse affirmat, inanesque fallacias? Pergit Clemens argumentari ex eo etiam, quod Athleta, qui non se prius instruxit ad certamen, iure contemnitur. Qui ergo ad certandum cum fidei adversariis multiformibus non est etiam multiformi disciplina instructus, is non est dignus, qui in perfectis theologis habeatur. *Insuper dividere*, inquit, *voces, quae in scriptura efferuntur ancipites, theologo necessarium erit, ne ex amphibolia & cludat & eludatur*. Hoc autem praestare, sine Grammaticae artis auxilio non poterit. Quod si Grammatica semel ad-

(2) Colof. 1. (3) Psalm. 44. (4) Sap. 7.

mittitur, quidni Dialectica? quidni Philosophia? An volunt Grammatici sibi solis theologiam vendicare, ceteros omnes Dialecticos, Physicos, Astronomos, Geometras, ab illius participatione secludere? Id quoniam constat esse vanissimum, fateamur necesse est, humanas disciplinas theologo esse perutiles, *Quod si non sunt*, inquit Clemens, *adhuc necesse est illas ad discere, ut rite valeant damnari. Qua enim fronte de his sententiam ferimus, qua perspecta, & cognita non habemus?* Hactenus Clementem Alexandrinum secuti sumus, non ut interpretes, sed, ut solemus reliquos, iudicio arbitrioque nostro quantum quoque modo videtur e fontibus eorum haurientes.

Origenes autem, ut Eusebius auctor est libro sexto eccles. histor. cap. quintodecimo (5). Philosophiæ studia detractantibus respondet, se huic quidem operam navasse diligentem, sed non absque virorum gravissimorum exemplo: Panthæni, Hæraclæ, aliorumque similium, qui cum essent doctores apostoli, nihilo secius philosophorum libros legere, & in philosophiæ studiis exerceri solebant. Refert etiam Eusebius Origeni morem istum fuisse, ut si quos nostrorum adolescentulorum ingeniosos videret, traderet eis etiam ea, quibus philosophi discipulos suos velut primis elementis imbuere solent. Dicere vero solitum, non parum ad intelligentiam scripturarum emolumentum fidelibus conferri, si in liberalibus & philosophicis literis exercerentur. Nostræ enim philosophiæ partes Græcos antevertisse, nec debere partes suas omittere veritatem, quia eas sibi præveniens falsitas vindicasset. Vide etiam Euseb. lib. 4. cap. 7. & Sozom. lib. 3. hist. suæ cap. 15.

Theodoritus quoque libr. 8. hist. trip. cap. 8. Didymum refert, Grammaticam, Rhethoricam, Arithmeticam, Geometriam, Astronomiam, syllogismosque Aristotelis didicisse, quod adversus mendacium arma veritatis existerent. Fortiter enim expugnantur hostes, quando adversum eos ipsorum armis utimur. Socrat. 3. lib. cap. 16. & Damaf. 4. lib. cap. 18. Neque statim prava opinione fallaris, contra hostes hoc esse licitum, in aliis disputationibus dissimulandum: quia, ut Hiero-

(5) In versione Musculi habentur hæc cap. 18. & 20.

ronymus ad Magnum ait, omnes pene omnium doctorum ecclesiæ libri eiusmodi eruditionis plenissimi sunt. Quod autem ibidem Theodoritus ait, huiusmodi disciplinis veritatem, nempe fidei, non erudiri, id significat, non his evangelium quasi tignis fulciri, aut inde catholicæ veritatis probationem perdere. Alioqui viri gravissimi ad ea etiam suadenda, quæ fidei nostræ ac religionis propria sunt, naturalia argumenta inseruerunt. Exemplo nobis sunt Eusebius libr. 3. histor. eccles. cap. 25. & libr. 9. cap. 8. Melito rursus apud eundem lib. 4. cap. 26. Iustinus quoque, eodem Eusebio referente lib. 4. cap. 8. Tertullianus præterea in Apologe, id quod Eusebius etiam retulit lib. 2. cap. 24. Lucianus denique Martyr & summa eruditione vir eodem Eusebio auctore, lib. 9. cap. 6. Non hic refero Damascen. 4. lib. cap. 4. non Epiphanium hæresi 76. non August. lib. 1. (6) de mot. eccles. & toto primo adversus Cresconium libro, quod ut Grammaticus Dialecticam in August. damnabat. Et de utilit. cred. cap. 97. & contra epist. fund. cap. 4. & 18. de civit. cap. 41. non Bedam 37. dist. cap. *Turbatur*, non Hieron. ead. dist. cap. *Si quis artem*, & cap. *Qui de mensa*, non synod. Eugen. papæ, cap. *De quibusdam*, non Clem. cap. *Relatum*. Hæc inquam & alia plura non refero, quoniam libris sequentibus huiusmodi argumentum sum diligentius persecuturus. Id modo constat clarissimos viros, non solum ad ea suadenda, quæ rationi naturæ consentiunt, sed etiam ad ea, quæ lumen naturæ superant, humanis rationibus usos esse: eisdemque ab ethnicis calumniantibus Christianam religionem asseruisse.

Caput sextum.

SED quoniam hæreticis proclive est, veterum patrum usum auctoritatemque contemnere, ostendam deinceps, ipsorum quoque apostolorum doctrina & exemplis rationes naturales in theologiam invectas. His adductos externos ad fidem,

Tom. I.

Yyy

con-

(6) Cap. 3.

confirmatos fratres, invitatos dociles, repulso repugnantes. Adducuntur primum ratione exteri ad fidem & quasi præparantur (1). Deus quippe, fide in mortalium mentes inducenda naturæ incitamenti utitur, ut primo loco fufius explicatum est. Hinc etenim & resurrectionis suæ oculos testes protulit, & miracula doctrinæ coniunxit (2). Nimirum, ut apostoli non solum per verbum, sed etiam per ipsum opus persuaderent fidem audientibus, ut Epiphan. lib. 2. hæres. 51. docet, & Ambr. in commem. epist. ad Rom. cap. 1. *Testis, ait, doctrina virtus est, ut quia quod predicatur incredibile mundo est, gestis fieret credibile.* Et Beda lib. 3. in Luc. cap. 7. *Concessa, inquit, primo potestate signorum, misit predicare regnum Dei, ut fidem verbis daret virtus ostensa.* Signis ergo & miraculis via fidei per sensus & rationem sternitur. Sic enim Sergius Paulus vir prudens, cum vidisset factum, credidit admirans super doctrina Domini (3). Sic Centurio videns quod factum fuerat, glorificavit (4) Deum dicens, *Vere filius Dei erat iste.* Petrus etiam ac Paulus quo suaviter audientes ad fidem resurrectionis allicerent (5), ratione naturæ ostendunt locum illum scripturæ, *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*, de David intelligi non posse, ac proinde de Christo intelligendum. Ac Petrus ipse alio iterum loco (6), Christi resurrectionem insinuat audientibus, primum testium oculatorum certissimo testimonio, deinde evidentia miraculi editi. *Nos, ait, testes huius sumus.* Et mox, in nomine eius, inquit, *hunc quem vos videtis & nostis Deus confirmavit, & dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrum.* En Petrus, sensus ipsos citando testes clarissimos veritatis Christi resurrectionem suadere conatur. Nec frustra tamen, multi enim audientium crediderunt.

Confirmantur deinde ratione naturæ fratres. Non enim ait, præcedentibus, sed sequentibus signis: nec sermonem inferente, sed confirmante. Marci ultimo, cap. Ita Hieronymus in 8. Matth. caput annotat, Dominum, post sermonem illum montis

(1) Clem. Alexand. lib. 1. & 7. Strom. cap. 8. (2) Act. 1. 3. & 13. (3) Act. 13. (4) Matth. 27. Luc. 23. (5) Act. 1. 3. & 13. (6) Act. 3.

tis egregium miraculum edidisse, ut per hoc præteritus apud audientes sermo firmaretur. Petrus insuper persuasurus fidelibus conclusionem illam de legalibus, de qua in concilio erat controversia, *Viri fratres, inquit (7): qui novit corda Deus testimonium perhibuit dans illis Spiritum Sanctum, &c.* Et protinus tacuit omnis multitudo, & audiebant Barnabam & Paulum narrantes, *quanta Deus fecisset signa & prodigia in gentibus.* En quæ acciderant res externæ, & sensuum testimonia referuntur in controversia etiam fidei apud catholicos dirimenda. Atque in concilio illo, legem de abstinendo a sanguine & suffocato, idolothito, & fornicatione apostoli nullo modo tulissent, nisi rationem naturæ sequerentur. Testimonia siquidem nulla suppetebant, quæ ea lege probanda idonea viderentur. Non modo igitur ad externos, qui naturam ducem solam habent, sed etiam ad eos, qui intra ecclesiam sunt, humanis rationibus theologo licet uti. Id vero eo loco magis, ut ante iam diximus, ubi res naturæ lumine cognoscibiles sive alienis seu nostris persuadere cupit. Hac enim via Barnabas & Paulus ingressi sunt, ut Act. 14. legitur. Nam cum sacerdos & populus Barnabæ & Pauli sacrificare vellent, quod erat naturæ rationi contrarium, naturali quoque ratione ipsi contradixerunt, *Viri, inquit, quid hæc facitis? & nos mortales sumus similes vobis homines annunciantes vobis converti ab his vanis ad Deum vivum, qui fecit calum & terram & mare & omnia quæ in eis sunt, &c.* Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, *bene faciens de celo, dans pluvias & tempora fructifera, &c.* Quia ergo res naturales testimonium perhibent Deo, queadmodum hoc loco apostolus asserit, non est absurdum, quin etiam est maxime consentaneum, ut theologus de divinis quoque differens, huiusmodi etiam naturalium rerum testimoniis utatur. Nam & Act. 17. Paulus idem probat, Deum non indigere aliquo, quod cæli & terræ sit Dominus, & det ipse omnibus vitam & inspirationem, & omnia. Probat item Deum non esse longe ab unoquoque nostrum, quoniam in ipso vivimus, movemur & sumus. Ac propheta, Psalm. 138. ostendit Deum cognoscere

Yyy 2

nos

(7) Act. 15.

nos & intima nostra, quia formavit nos & posuit super nos manum suam. Quod idem naturale argumentum habes & Psalm. 93. Quibus ex rebus breviter disputatis intelligi potest, id quod ante ponebamus, dociles quidem, si infideles sunt, ratione allici invitarique ad fidem, sin vero fideles, confirmari: utrosque autem in his, quæ naturalia sunt, persuaderi. Quod si indociles sunt & repugnantes, ut evincantur, ratio quoque naturæ valet. Præcipue enim & seniores videntes Petri constantiam & Ioannis (8), comperto quod homines essent sine literis & idiotæ admirabantur: hominem quoque videntes stantem cum eis, qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere. Cæcus quoque ille apud Ioannem (9) Iudæos Christo adversos, naturæ ratione eludit inquam, *In hoc mirabile est, quia vos nescitis unde sit & aperuit meos oculos.* Dominus item Matth. 12. eos qui calumniantur, quod in sabbato curasset ægrotum, naturali & ratione & exemplo refellit. & Matth. 22. Saducæos refutat duobus principiis positis. Quorum unum erat Exodi testimonium illud (10), *Ego sum Deus Abraham, Isaac & Iacob*: quo posito & adversariorum consensu approbato, alterum Christus & ratione naturali assumpsit, nempe non esse Deum mortuorum, sed viventium. Quo syllogismo collegit Abrahami, Isaachi, & Iacobi animas vivere, quod Saducæi repellentes, resurrectionem mortuorum ex consequenti negabant. Rationes itaque naturales contra fidei adversarios multum valent. Nec sunt arma Saulis, quæ pugilem Christi magis gravent quam iuvent, ut quidam inepte per allegoriam argumentantur, sed, si allegoriis agendum est, sunt potius gladius Goliath, quem cum ipsi e manibus extorseris, suo illum gladio iugulas. Sed aiunt. Si credo quod traditum est, quid opus est operosa disputatione? Si non credo, nullis humanis rationibus persuadebitur. Egregio vero dilemmate rem alioqui lucidissimam obscurare volunt. Non credo: adducor, credo, confirmor. Repugno: confundor. Ratione non domina, sed ministra, syllogismo non præidente, sed subserviente. Quid multa? Nonne videmus, cum reliquorum apo-

(8) Act. 4. (9) Ioann. 9. (10) Exod. 3.

stolorum, tum vero maxime Pauli epistolas, & adversarios concidere, & fidei domesticos instruere, non scripturarum modo testimoniis, verum etiam naturæ rationibus? Id quoniam dubium non est, maneat, hunc differendi morem a Christo Domino profectum, ab apostolis repetitum, a sanctis auctoribus confirmatum, theologis non solum utiliter, sed etiam necessario usurpari.

Caput septimum.

IN hoc tamen disciplinarum genere theologiæ professoribus & honesto & necessario duo illa vitia maxime vitanda sunt, quæ Cicero commemoravit. Vnum, ne incognita pro cognitis, incertaque pro certis habeamus. Qua in re etiam in theologia multa peccantur. Ut illi, qui Divi Thomæ, Scotique opiniones vel indiscussas amplectuntur, proque his non aliter pugnant, ac pro aris & focis. Quamvis autem, qui nihil certo comprehendere posse existimarunt, multa illi absurde dixerint, hoc præclare tamen, debere sapientem ea, quæ sibi probabilia viderentur, sequi: quæ contra, improbare, atque affirmandi arrogantiam vitantem fugere temeritatem, quæ a sapientia disidet plurimum. Sed hoc vitium effugere qui volent, non satis est, si ad res considerandas adhibeat & tempus & diligentiam, nisi ad ea etiam, quæ ignorat, a doctissimis quibusque interroganda adhibeat & curam & modestiam. Qui vero in academiis Christiani orbis insignibus literas discunt, hi & eruditissimorum virorum frequenti disputatione instructi, & iuvenum exercitissimorum quotidiana conflictatione vexari, vitium huiusmodi vitari facilius possunt. Præclare autem cum eo agitur, cui præceptor contigerit & eruditus & pius: qui cum certa ab incertis separet, tum vanis quæstionibus declinatis utiles & necessarias seligat, doceatque discipulos esse quandam doctam, ut ita dicam, ignorantiam, sapientiusque esse, quædam nescire, quam scire. Alterum enim est vitium, quod quidam nimis magnum studium multamque operam in res obscuras atque difficiles conferunt, easdemque non necessarias. Quo in genere multos etiam e nostris peccasse

video : ut eas quoque quæstiones latissime persequerentur , quibus Porphyrius abstinuit homo impius , sed in hac re prudens tamen , ut Platonis , Aristotelisque discipulum possis agnoscere . Qui nec quicquam nisi opportunis & loco & tempore tractare , nec quæstiones ulla persecuti sunt , quæ iuvenum ingenia obruerent , non iuarent . Nostri autem theologi , importunis vel locis , longa de his oratione differunt , quæ nec iuvenes portare possunt , nec senes ferre . Quis enim ferre possit disputationes illas de universalibus , de nominum Analogia , de primo cognito , de principio individuationis (sic enim inscribunt) de distinctione quantitatis a re quanta , de maximo & minimo , de infinito , de intensione & remissione , de proportionibus & gradibus , deque aliis huiusmodi sexcentis , quæ ego etiam , cum nec essem ingenio nimis tardo , nec his intelligendis parum temporis & diligentia adhibuissem , animo vel informare non poteram . Puderet me dicere non intelligere , si ipsi intelligerent , qui hæc tractarunt . Quid vero illas nunc quæstiones referamus ? Num Deus materiam possit facere sine forma , num plures angelos eiusdem speciei condere , num continuum in omnes suas partes dividere , num relationem a subiecto separare , aliasque multo vaniores , quas scribere hic nec libet , nec decet , ne qui in hunc forte locum inciderint , ex quorundam ingenio omnes scholæ auctores æstiment . Illis igitur vitiis declinatis , quod in rebus naturalibus & cognitione dignis operæ curæque ponetur , id non modo , ut inquit ille , iure laudabitur : verum , ut id fiat , erit etiam summopere necessarium , si theologi perfecti , pleneque sapientes esse volumus . Prudenter enim Hieronymus Pammachium admonet , ut si adamarit captivam mulierem , id est , sapientiam secularem , decalvet eam , & illecebras crinium atque ornamenta verborum cum emortuis unguibus amputet . Multos enim tunc fetus captivæ dabit , & de Moabitide efficietur Israelitis .

Ca-

Caput octavum.

Quibus rebus expositis , superest ut doceamus , an hic locus in theologia firmus , an potius infirmus sit . Vbi nihil nobis immorandum esse video , cum naturæ argumentationes constet , unas certas , alteras incertas esse . Ac certe quidem sunt , quas dialectici demonstrationes vocant , hoc est , quæ ex perspicuis exploratisque principiis aliquid certo evidenterque conficiunt . Incertæ vero , quæ , licet probabiles sint , coniecturis tamen huc atque illuc trahuntur , nullam habent persuadendi necessitatem . Firmum argumentum illud est , *Non longe est Deus ab unoquoque nostrum , in ipso enim vivimus , movemur , & sumus .* Actor. 17 . Illud item , *qui plantavit aurem non audiet ? aut , qui finxit oculum non considerat ?* Psal. 93 . Atque illud etiam , *edentes & bibentes quæ apud illos sunt , dignus est enim operarius mercede sua .* Lucæ 10 . & 1 . Cor. 9 . Probabile argumentum hoc est , quo Petrus Actor. 2 . utitur . *Non enim ebrui sunt hi , cum sit hora diei tertia .* Ita patet naturæ argumentationes , quæ in usum theologiæ veniunt , interdum infirmas , firmas nonnunquam esse . Nam qui omnium rerum infinitas volunt esse quæstiones , & nullo loco veritatem fixam constantemque persistere , ii & in naturam ipsam & in Deum impii sunt . Sapienter siquidem apostolus cum rationes a natura profectas manifestas esse dixisset , tum demum ad Deum eas auctorem revocavit , *Quod notum est Dei , inquit (1) , manifestum est illis . Deus enim illis manifestavit .* Num per angelos ? Num per prophetas ? Num per apostolos ? Minime id quidem . Sed *invisibilia Dei , ait , a creatura mundi per ea , quæ facta sunt , intellecta conspiciuntur .* Conspicue igitur & certe sunt quandoque naturæ rationes . *Vani enimque sunt omnes homines (2) , in quibus non subest scientia Dei : Neque operibus attendentes cognoverunt , quis esset artifex : A magnitudine enim speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri .* Evidentes itaque sunt

at-

(1) Roman. 1. (2) Sap. 13.

atque adeo firmæ naturales quædam argumentationes. Non ergo speculativæ disciplinæ, quæ ex huiusmodi argumentationibus constantur & efficiuntur, errores sunt inanefque fallaciæ. Quod Lutherus non stulte modo, verum impie etiam asseruit. Quod enim humana scientia atque sapientia omnis a Deo sit, non solum illo apostoli testimonio, quod modo posuimus, ostenditur, sed aliis etiam quæ a Clemente Alexandrino referuntur. Vnum est illud (3), *Omnis sapientia a Domino Deo est.* Alterum illud (4), *vocavi ex nomine Beseleel, & implevi eum sapientia & intelligentia ad excogitandum quidquid fabrefieri potest &c.* Fabrilis igitur ars, atque omnis proinde humana disciplina ad Deum tanquam ad fontem & primum sapientiæ cuiusque principium referenda est. Ex quo & multis aliis intelligi debet, qui philosophiam errorem esse inanemque fallaciam aiunt, eos non solum stultitiæ, sed etiam impietatis esse damnandos. Deus quippe veritas est, & ab eo error est nullus. Qua ex re facile etiam intelligitur, cum Philosophiæ rationes a divina veritate sint sumptæ atque petitæ, qui illas reiiciunt, hos Dei veritati, qua illæ subsistunt, refragari. Nec quod tali fundamento nititur imbecillum esse aut infirmum potest. Quocirca frustra homines vani conabuntur philosophiæ naturæque rationes evertere. Vtrumque enim lumen & naturæ & fidei, quorum altero naturalia, altero supernaturalia videre dicimur, a Deo est. Illa enim erat (5) *Lux vera, quæ illuminat omnem hominem, & (6) signatum est super nos lumen vultus tui Domine,* ad naturalem etiam mentis illustrationem referuntur. Ita non minus a Deo falleremur, errantes in naturæ lumine, quam si per fidei lumen erraremus. Luminis igitur naturalis ducatum, investigationem, argumenta repellere, non modo stultum est, quod Augustinus 4. de Trin. (7) docet, verum etiam impium, quod hoc nos loco abunde docuimus. Qui quidem locus concludi iam poterat, nisi prius argumentis illis respondendum esset, quæ hæretici contra posuerunt. Prima igitur videamus, deinceps ordine reliqua.

Ca-

(3) *Eccles. 1.* (4) *Exod. 31.* (5) *Ioann. 1.* (6) *Psal. 4.*
(7) *Cap. 6.*

Caput nonum.

PRincipio itaque veterum nobis auctoritatem opponunt, quod dum faciunt, veteribus sunt iniurii. Quid enim est aliud humanas scientias omnes a patribus condemnari, quam eos fuisse non modo imperitos, verum etiam alienos ab humanitate? Nam, quoniam homo rationis est particeps, consequentia cernit, principia & causas rerum videt, earumque progressus, & quasi antecessiones inquirat, similitudines comparat, & rebus visibilibus adiungit adque annectit invisibiles. Qua mentis inquisitione investigationeque efficiuntur naturales in homine disciplinæ, quarum studium qui vituperat, aut sane intelligo, quidnam sit, quod laudandum putet. Quia vero longum esset alia loca ex eisdem ipsis patribus adscribere, in quibus humanæ doctrinæ commendantur, non libet nisi unum solum ex Augustino referre in illo etiam ipso libro contra Felicem Manichæum, cuius testimonium nobis isti, vel maxime obiiciunt. Augustinus igitur, quamvis eos hæreticos reprehendisset, qui auderent auctoritatem ecclesiæ rationis pollicitatione superare, naturales tamen rationes suo loco & gradu commendat, inquit. *Fidei imperator clementissimus & per conventus celeberrimos populorum, atque gentium, sedesque ipsas apostolorum arce auctoritatis munivit ecclesiam, & per pauciores pie doctos copiosissimis apparatus etiam invictissimæ rationis armavit. Verum illa rectissima disciplina est, in arcem fidei recipi infirmos, ut pro eis iam in tuto positos fortissima ratione pugnetur.* Ex quo loco quid Augustino placeat, lectores vident. Cum enim apud illum ratio cum auctoritate confertur, iacet quidem rationis species, valet auctoritas. Sed nusquam ille tamen has duas argumentandi virtutes ita sciungit, quasi possit quisquam, qui non idem simul & ratione & auctoritate nitatur, esse theologus. Indoctum quippe armat fide, doctum etiam ratione. Non igitur humanas disciplinas naturalesve earum ratiocinationes damnant doctissimi viri, sed illos qui cum in unitate catholica non sint & Christiano tamen nomine gloriantur, audent imperitos quasi ratione traducere: quia iacere se abiectissime

Tom. I.

Lzz

sen-